

ANKARA'DA SOSYOEKONOMİK DÜZEYİ FARKLI İKİ YERLEŞİM YERİNDEKİ İKİ İLKÖĞRETİM OKULUNDAN SEÇİLEN ÖĞRENCİLERDE EL YIKAMA ALIŞKANLIKLARIMahir GÜLEÇ¹Murat TOPBAŞ²Tayfun KIR¹Metin HASDE¹**ÖZET**

Amacı biyolojik, fiziksel ve kimyasal maddeleri uzaklaştırmak olan el yıkama alışkanlığı; birçok hastalığın görülme sıklığını azaltabilecek kolay ve ekonomik bir uygulamadır.

Bu çalışma 1-15 Nisan 1999 tarihleri arasında, sosyoekonomik özelliği farklı olduğu düşünülen Ankara'nın iki ilçesindeki(Çankaya ve Altındağ ilçeleri) iki okulda, öğrencilerin el yıkama alışkanlıkları ve ailelerinin sosyoekonomik düzeyleri (SED) arasındaki ilişki araştırılmıştır. Çalışma kapsamına Çankaya'daki okuldan 164, Altındağ'dakinden ise 182, toplam 346 öğrenci alınmıştır.

Çalışma sonucunda kız öğrencilerin günde ortalama 6.2±0.3 kez, erkeklerin ise 7.1±0.5 kez ellerini yıkadıkları bulunmuştur. Buna karşın el yıkama alışkanlıklarının olduğu durumlar açısından incelendiğinde kız öğrencilerin erkek öğrencilere, Çankaya'daki okulda okuyan öğrencilerin Altındağ'dakilere, SED'i çok iyi olanların düşük olanlara göre yüksek olduğu bulunmuştur. 7. ve 8. sınıflar arasında ise bir fark saptanmamıştır. Öğrencilerin büyük çoğunluğu ellerini yıkarlarken sabun kullandıkları saptanmıştır.

Uygulaması kolay ve ekonomik olan el yıkama alışkanlığının çocukluk yaş gruplarından başlayarak topluma kazandırılması, birçok hastalığı önlemesi açısından önemli olduğu düşünülmüştür.

Anahtar kelimeler: Öğrenci, el yıkama, sosyoekonomik düzey

THE HABIT OF HANDWASHING AMONG THE STUDENTS CHOSEN FROM TWO DISTRICTS AT ANKARA WHICH HAVE DIFFERENT SOCIOECONOMIC LEVELS**SUMMARY**

Habitual practising of handwashing aiming to remove biological, physical and chemical materials away is such an economic and easy behaviour that can decrease the incidences of numerous diseases.

In this study handwashing habit of students and relationship between socioeconomic status of their families were investigated between 1-15 April, 1999 in two primary schools present in two counties where are known as having different social and financial background in Ankara. 164 students from the school in Çankaya and from Altındağ were accepted into the study.

As a result of the study, it was found that the number of girls having handwashing habit was more than that of boys, and students from Çankaya were found more obeyable to the mentioned habit than those from Altındağ. It was also found students from families' with high socioeconomic level washed their hands more often. No statistically difference was seen amongst students educating at 7th and 8th classes. It was also noticed that most of the students used soaps during washing.

Consequently it was considered that handwashing habit which is an easily-applicable and economical behaviour had to be disseminated through our society by routing amongst childhood ages since it was essential in the prevention of many diseases.

Key words: Student, handwashing, socioeconomic level

¹Gülhane Askeri Tıp Akademisi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Ankara

²Halk Sağlığı Uzmanı, Samsun

Geliş tarihi : 15.05.2000 Kabul ediliş tarihi : 15.08.2000

Yazışma adresi:Dr.Mahir GÜLEÇ,GATA Halk Sağlığı Anabilim Dalı, 06018 Etlik / Ankara

GİRİŞ

Kişisel hijyen uygulamaları içinde kabul edilen el yıkamada amaç, biyolojik, fiziksel ve kimyasal maddelerin uzaklaştırılmasıdır(1). Normalde eldeki bakteri sayısı 10^4 - 10^7 /ml iken, gün içinde birçok madde ile temas sonucu, normal floranın dışında birçok hastalık etkeni ile kontamine olmakta ve tifo, shigellosis, *Escherichia coli* diyaresi gibi bir çok hastalığın oluşumunda rol oynamaktadır(2,3). Örneğin; Amerika Birleşik Devletleri'nde 1995 yılında, Massachusetts Halk Sağlığı Bölümü tarafından yapılan bir çalışmada, kötü el hijyeni ve yetersiz el yıkamanın bir yılda 1 milyon gastrointestinal hastalık görülmesine ve hastalık başına 400 milyon Amerikan Doları tedavi giderine, 60 bin hastanın yatırılarak tedavisine, 3 bin *Shigella* ve 10 bin *Hepatit A* olgusuna, 250 ölüme neden olduğu gösterilmiştir(4).

Halen dünyada en sık görülen ve en çok öldüren hastalıklar grubunu infeksiyon hastalıkları oluşturmakta, doğru el yıkama şekli ve alışkanlığı insanlara kazandırılması halinde bu hastalıkların sıklığında önemli azalmalar olacağı bildirilmektedir(5). Örneğin, Bangladeş'te yapılan bir çalışmada annelerin yemek hazırlarken temiz suyla ellerini yıkamaları ve çocukların tuvalet alışkanlıklarının sağlanmasına yönelik yapılan bir eğitim programı ile çocuklarda görülen ishal olgularında ciddi düşmeler olduğu rapor edilmiştir(6).

Günlük yaşantı içinde tüm bireylerin ellerini uykudan uyanınca, tuvaletten çıkınca, yemeklerden önce ve sonra, genital ve anal bölgeye dokununca, hayvanlarla, kirli yüzeyler ve maddelere temas sonrasında özellikle sabun kullanarak ve temiz suyla mutlaka yıkaması gerektiği vurgulanmaktadır(7).

Bu çalışmada, Ankara'da sosyoekonomik özellikleri farklı olduğu düşünülen iki semtten seçilen iki okuldaki öğrencilerin el yıkama alışkanlıkları ve SED'in bu alışkanlık üzerine etkisi incelenmiştir.

GEREÇ VE YÖNTEM

Çalışma kesitsel tipte bir araştırmadır, 1-15 Nisan 1999 tarihleri arasında Ankara'da biri

gecekondu (Altındağ), diğeri modern yerleşim (Çankaya) özelliklerine sahip iki ilçesinde bulunan iki ilköğretim okulundaki 7. ve 8. sınıf öğrencileri arasında yapılmıştır. Altındağ'daki okulda 400, Çankaya'daki okulda ise 325(toplam 725) öğrenci öğrenim görmektedir. Çalışma kapsamına tabakalı örneklem(sınıflar tabaka kabul edilip) yöntemiyle seçilen her sınıftaki 2'şer şubeden toplam 346 öğrenci alınmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Çalışma grubunun SED'ini belirlemek için kullanılan özellikler ve puanlama

Özellik	Puan
Eğitim durumu	
Eğitimsiz	0
İlkokul	1
Ortaokul	2
Lise	3
Yüksekokul/üniversite	4
Meslek	
İşsiz/ev hanımı	0
İşçi	1
Küçük ticari işletme sahibi	2
İşadamı /memur/yönetici	3
Ev mülkiyeti	
Kira	0
Kendilerinin	1
Aile tipi	
Çekirdek	1
Geniş	0
Ailenin aylık gelir düzeyi	
≤40 milyon TL	0
41-80 milyon TL	1
81-120 milyon TL	2
121-150 milyon TL	3
≥151 milyon TL	4

Çalışmadaki veriler anket formu yöntemiyle toplanmış, hazırlanan anket formu öğrencilere sınıf öğretmenleri tarafından ders başında dağıtılmış ve ders sonunda toplanmıştır.

Anket formu, çocukların el yıkama alışkanlıkları ile ailenin sosyoekonomik düzeyini (SED) belirlemeye yönelik 20 sorudan oluşmuştur. SED belirlemek için önce Ankara'da SED farklı olduğu düşünülen iki ilçe seçilmiş, son-

ra anket formundaki sorulardan baba ve annenin eğitim durumları ile meslekleri, oturdukları evin mülkiyet durumu, aile tipi ve ailenin aylık geliri üzerinden puanlama yapılmıştır (Tablo 1). Buna göre; annenin eğitim durumu 4 puan, babanın eğitim durumu 4 puan, annenin mesleği 3 puan, babanın mesleği 3 puan, evin mülkiyeti 1 puan, aile tipi 1 puan ve gelir düzeyi 4 puan olmak üzere toplam 20 puan üzerinden değerlendirilmiştir. Ailenin SED 0-5 puan arası "kötü", 6-10 puan arası "orta", 11-15 puan arası "iyi" ve 16-20 puan arası ise "çok iyi" şeklinde sınıflandırılmıştır.

Veriler SPSS 6.0 for Windows bilgisayar paket programında girilmiş ve değerlendirilmiştir. İstatistiksel analizlerde ki-kare (X^2), student-t ve varyans analizi testleri kullanılmış, anlamlılık düzeyi $p < 0.05$ olarak alınmıştır.

BULGULAR

Çalışma Ankara'da farklı sosyoekonomik düzeye sahip iki ilçedeki iki okulda yapılmıştır. Bu çalışmaya alınan 346 öğrencinin 169 (%48.8)'ü kız, 177 (%51.2)'si erkektir. Öğrencilerin 188 (%54.3)'i 7.sınıf, 158 (%45.7)'i 8.sınıf olup; sınıflar arasında ilçelere göre dağılım açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanmamıştır ($X^2=3.69$, serbestlik derecesi:1, $p=0.055$). Tablo 2'de öğrencilerin okudukları sınıflara ve okullarının bulunduğu semtlere göre dağılımı sunulmuştur.

Tablo 2. Araştırmaya katılan öğrencilerin okudukları sınıflara ve okullarının bulunduğu ilçelere göre dağılımı

Sınıf	Çankaya		Altındağ		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
7.	98	59.8	90	49.5	188	54.3
8.	66	40.2	92	50.5	158	45.7
TOPLAM	164	100.0	182	100.0	346	100.0

$X^2=3.69$, Serbestlik derecesi:1, $p=0.055$.

Kız öğrenciler en fazla ellerini "yemekten önce(%90.5)", erkekler ise "tuvalete girdikten sonra(%91.0)" yıkadıklarını belirtmişlerdir. Kız öğrencilerin el yıkama alışkanlıklarının "tuvalete

girdikten sonra" ve "elleri kirlenince" dışındaki durumlarda erkeklerden daha fazla olduğu, "yemekten sonra" ve "akşam yatarken" el yıkama alışkanlığı açısından ise istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu saptanmıştır (Tablo 3).

Tablo 3. El yıkama alışkanlığı olan öğrencilerin cinsiyete göre dağılımı

El Yıkama Alışkanlığı	Kız (n=169)		Erkek (n=177)		TOPLAM (N=346)		X2**	p
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%*		
Sabah								
Kalkınca	125	74.0	127	71.8	252	72.8	0.21	0.644
Yemekten Önce	153	90.5	149	84.2	302	87.3	3.14	0.076
Yemekten Sonra	142	84.0	130	73.4	272	78.6	5.75	0.016 ^a
Tuvalete girmeden önce	20	11.8	20	11.3	40	11.6	0.02	0.876
Tuvalete girdikten sonra	149	88.2	161	91.0	310	89.6	0.72	0.395
Elleri Kirlenince	137	81.1	151	85.3	288	83.2	1.12	0.291
Akşam Yatarken	78	46.2	48	27.1	126	36.4	13.52	0.000 ^b

*Yüzdeler "n" sayılarına göre alınmıştır. **Serbestlik derecesi=1

^a $p < 0.05$ ^b $p < 0.001$

Kız öğrencilerin günde ortalama 6.2 ± 0.3 kez, erkeklerin ise 7.1 ± 0.5 kez ellerini yıkadıkları bulunmuş, aralarında istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmamıştır ($t=1.38$, $p > 0.05$). Kızların 165 (%97.6)'i ellerini yıkarken sabun kullandıklarını belirtirken, erkeklerin 171(%96.6)'i sabun kullandığını ifade etmiş; aralarında istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmamıştır ($X^2=0.32$, serbestlik derecesi:1, $p=0.570$).

Çankaya'daki okulda okuyan öğrencilerin en fazla "tuvalete girdikten sonra (%93.9)", Altındağ'daki öğrencilerin ise "yemekten önce (%87.9)" el yıkama alışkanlıklarının olduğu saptanmıştır (Tablo 4). Çankaya'daki okulda okuyan öğrenciler "yemekten önce" dışındaki diğer durumlarda el yıkama alışkanlıkları Altındağ'daki okulda okuyan öğrencilerden daha fazla olduğu, "yemekten sonra" dışındaki durumlarda aradaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır.

Tablo 4. El yıkama alışkanlığı olan öğrencilerin semtlere göre dağılımı

El Yıkama Alışkanlığı	Çankaya (n=164)		Altındağ (n=182)		TOPLAM (N=346)			
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%*	X ^{2**}	p
Sabah Kalkınca Yemekten Önce	128	78.0	124	68.1	252	72.8	4.29	0.038 ^a
Yemekten Sonra	142	86.6	160	87.9	302	87.3	0.14	0.711
Tuvalete girmeden önce	136	82.9	136	74.7	272	78.6	3.45	0.063
Tuvalete girdikten sonra	26	15.9	14	7.7	40	11.6	5.62	0.018 ^a
Elleri Kirilenince Akşam Yatarken	154	93.9	156	85.7	310	89.6	6.20	0.013 ^a
Elleri Kirilenince Akşam Yatarken	152	92.7	136	74.7	288	83.2	19.94	0.000 ^b
Yatarken	80	48.8	46	25.3	126	36.4	20.59	0.000 ^b

*Yüzdeler "n" sayılarına göre alınmıştır. **Serbestlik derecesi=1
^ap<0.05 ^bp<0.001

Çankaya'daki okulda okuyan öğrencilerin günde ortalama 8.0±0.6 kez, Altındağ'daki okulda okuyan öğrencilerin ise 5.5±0.3 kez ellerini yıkadıkları ve aralarındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır (t=3.88, p=0.000). Çankaya'daki okulda okuyan çocukların 162 (%98.8)'si ellerini yıkarken sabun kullandıklarını belirtirken, Altındağ'dakilerin 174 (%95.6)'sı aynı yönde yanıt vermişler, ama aradaki fark istatistiksel olarak anlamlılık göstermemiştir (X²=3.10, serbestlik derecesi:1, p=0.678).

7. sınıf öğrencileri en fazla "yemekten önce (%87.2)" ve "tuvalete girdikten sonra (%87.2)" ellerini yıkadıklarını belirtirken, 8. sınıflar da en fazla "tuvalete girdikten sonra (%92.4)" ellerini yıkadıklarını belirtmişlerdir. El yıkama alışkanlığı açısından sınıflar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmamıştır (Tablo 5).

7.sınıfta okuyan öğrencilerin günde ortalama 6.5±0.4 kez, 8.sınıftakiler ise 6.9±0.5 kez ellerini yıkadıkları bulunmuş, ancak aralarındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı saptanmıştır (t=0.51, p=0.612). 7. sınıf öğrencilerinin 180 (%95.7)'i, 8. sınıf öğrencilerinin 156 (%98.7)'sinin ellerini yıkarken sabun kullandıkları bulunmuş, aralarında istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmamıştır (X²=2.73, serbestlik derecesi:1, p=0.098).

Tablo 5. El yıkama alışkanlığı olan öğrencilerin sınıflara göre dağılımı

El Yıkama Alışkanlığı	7. Sınıf (n=188)		8. Sınıf (n=158)		TOPLAM (N=346)			
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%*	X ^{2**}	p
Sabah Kalkınca Yemekten Önce	140	74.5	112	70.9	252	72.8	0.56	0.456
Yemekten Sonra	164	87.2	138	87.3	302	87.3	0.01	0.976
Tuvalete girmeden önce	144	76.6	128	81.0	272	78.6	1.0	0.318
Tuvalete girdikten sonra	26	13.8	14	8.9	40	11.6	2.07	0.150
Elleri Kirilenince Akşam Yatarken	164	87.2	146	92.4	310	89.6	2.46	0.117
Elleri Kirilenince Akşam Yatarken	150	79.8	138	87.3	288	83.2	3.51	0.061
Yatarken	74	39.4	52	32.9	126	36.4	1.54	0.214

*Yüzdeler "n" sayılarına göre alınmıştır. **Serbestlik derecesi=1

Çalışmaya alınan öğrencilerin SED'lerinin okullarının bulunduğu semtlere göre dağılımı Tablo 6'da gösterilmiştir. Çankaya'daki öğrencilerin SED, Altındağ'dakilerden yüksek olup; aralarındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (X²=164.23, serbestlik derecesi:3, p=0.000).

Tablo 6. Ailelerin SED'lerinin okulların bulunduğu ilçelere göre dağılımı

SED	Çankaya (n=164)		Altındağ (n=182)		TOPLAM (N=346)	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%*
Kötü	18	11.0	76	41.8	94	27.2
Orta	26	15.9	94	51.6	120	34.7
İyi	74	45.1	12	6.6	86	24.8
Çok iyi	46	28.0	-	0.0	46	13.3

*Yüzdeler "n" sayılarına göre alınmıştır.
X²=164.23, serbestlik derecesi:3,p=0.000

SED "çok iyi" olanların daha fazla "sabah kalkınca (%95.7)" ve "akşam yatarken (%60.9)" ellerini yıkadıkları ve bunun diğer SED gruplarından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği saptanmıştır (Tablo 7). Buna karşın SED "orta" olanların diğerlerinden istatistiksel anlamlı olarak daha az "tuvalet sonrası(%80.0)" ve "elleri kirilenince (%68.3)" el yıkama alışkanlıkları olduğu saptanmıştır.

Tablo 7. Öğrencilerin ailelerinin SED'ine göre el yıkama alışkanlıklarının dağılımı

El Yıkama Alışkanlığı	Kötü (n=94)		Orta (n=120)		Çok iyi İyi (n=86)		TOPLAM (n=46)		(N=346)		X ² **	p
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%*		
Sabah kalkınca	70	74.5	84	74.0	54	62.8	44	95.7	252	72.8	17.10	0.001 ^a
Yemekten önce	88	93.6	100	83.3	74	86.0	40	87.0	302	87.3	5.21	0.157
Yemekten Sonra	66	70.2	100	83.3	68	79.1	38	82.6	272	78.6	5.98	0.112
Tuvalete girmeden önce	4	4.3	18	15.0	10	11.6	8	17.4	40	11.6	7.83	0.050
Tuvalete girdikten sonra	88	93.6	96	80.0	82	95.3	44	95.7	310	89.6	18.45	0.000 ^b
Elleri kirlenince	82	87.2	82	68.3	82	95.3	42	91.3	288	83.2	31.37	0.000 ^b
Akşam yatarken	22	23.4	42	35.0	34	39.5	28	60.9	126	36.4	19.22	0.000 ^b

*Yüzde "n" sayılarına göre alınmıştır. **Serbestlik derecesi=3

^a p<0.05 ^b p<0.001

SED'i "kötü" olanların günde ortalama 6.1±0.9 kez, "orta" olanların 6.4±0.5 kez, "iyi" olanların 6.8±0.6 kez, "çok iyi" olanların ise 8.4±0.8 kez ellerini yıkadıkları bulunmuş, ancak SED düşüktükten yükseğe arttıkça el yıkama sayısının artmasına rağmen, bu artış istatistiksel olarak anlamlı bir fark göstermemiştir (F=1.71, p=0.116). SED'i "orta" olanların 110 (%91.7)'u, diğer SED gruplarının tümü ellerini yıkarken sabun kullandıklarını belirtmişlerdir.

Öğrencilerin cinsiyet, okul, sınıf ve SED gruplarının tümünde en az el yıkadıkları durumun "tuvalete girmeden önce" olduğu saptanmıştır.

TARTIŞMA

Ankara'da SED farklı olduğu düşünülen iki ilçedeki (Çankaya ve Altındağ) iki okulda yapılan bu çalışmada, kız öğrencilerin günde ortalama 6.2±0.3 kez, erkeklerin ise 7.1±0.5 kez ellerini yıkadıkları ve iki cinsiyet grubunda da ellerini yıkarken benzer düzeyde sabun kullandıkları bulunmuş, ancak "yemekten sonra" ve "akşam yatarken" başta olmak üzere, kız öğrencilerin erkeklerden el yıkama alışkanlığının incelendiği durumlar açısından daha duyarlı oldukları saptanmıştır. Bir günde el yıkama sayısının erkeklerde fazla olmasının nedeni, her ne kadar istatistiksel olarak anlamlı fark çıkmasa da, erkeklerin (%85.3), kızlardan (%81.1) "elleri kirlenince" daha

fazla bir sıklıkta ellerini yıkamalarının işaret edebileceği gibi, günlük aktivitelerinde ellerinin daha fazla kirlenme olasılıklarının olabileceği; kızların da el yıkama alışkanlıklarının incelendiği durumlarda daha hassas olmalarının nedeni ise annelerine olan doğal yakınlıkları ve onlardan etkilenebilecekleri şeklinde düşünülmüştür.

Çankaya'daki okulda okuyan öğrencilerin genel olarak Altındağ'daki öğrencilerden daha fazla el yıkama alışkanlıklarının olduğu ve daha fazla sayıda ellerini yıkadıkları, aynı zamanda sabun kullanma sıklığının biraz daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Öğrencilerin okudukları sınıflar arasında el yıkama alışkanlıkları, gün içinde el yıkama sayıları ve sabun kullanma durumları açısından fark olmadığı saptanmıştır.

Bostancı (8) ve ark yaptığı bir çalışmada öğretmenlerin %90.1'inde el yıkama alışkanlığının en önemlisinin "tuvaletten çıktıktan sonra yıkama" olduğu şeklinde yanıt vermişlerdir. Bir hastanenin mutfağı ve kafeteryasında çalışan personelde yapılan bir çalışmada ise, çalışanların %95.0'nin "tuvaletten çıktıktan sonra" ve %100.0'ünün "yemek hazırlamadan önce" ellerini sabunla yıkadıkları bildirilmiştir (9).

Küçük farklılıklar olmakla birlikte SED arttıkça el yıkama alışkanlığının ve el yıkama sayısının arttığı, orta SED'ine sahip öğrenciler dışındaki SED gruplarının hepsinin sabun kullandığı bulunmuştur. Doğan(10)'ın yaptığı bir çalışmada fekal kirlenmenin göstergesi olarak kabul edilen koliformları, 50 ilköğretim öğrencisinin ellerinde incelemişler ve SED düşük olan grubun anlamlı olarak daha fazla kirlilik gösterdiğini saptamışlardır. SED'i arttıkça el hijyeninin iyileşmesi ailenin eğitim durumuyla ve gelir düzeyi ile ilgili olabileceği şeklinde değerlendirilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Ankara'da farklı özellikteki iki semtte bulunan iki ilköğretim okulunda yapılan bu çalışmada, el yıkama alışkanlığı açısından; kızların erkeklere göre daha fazla duyarlı olduğu, öğrencilerin okudukları sınıflar arasında bir fark olmadığı,

ilçelerin özelliğine bağlı olarak SED'lerinin artmasıyla el yıkama alışkanlığının arttığı saptanmıştır.

Uygulaması kolay ve ekonomik, ancak ihmal edildiğinde önemli sonuçlar doğurabilecek olan el yıkama alışkanlığının kazandırılması yönünde toplumun bilinçlendirilmesi ve ailelerin ekonomik

yönden desteklenmesi bulaşıcı hastalıklardan korunmada yararlı olacaktır. Koruyucu hekimliğin en önemli basamaklarından biri olan kişisel hijyenin topluma tanıtılması, ailelerin, öğretmenlerin ve çocukların bilgilendirilmesi sonucunda birçok hastalığın görülmesi ve yayılımı önlenebilecektir.

KAYNAKLAR

1. Dokuzoğuz B. İzolasyon yöntemleri. In: Bakır M, Akova M, Dökmetaş i.ed. İleri Hekim Eğitim Kursu Kitabı, Ankara, Önder Matbaası 1999;211-216.
2. Dokuzoğuz B. El yıkama. Hastane İnfeksiyonları Önemi ve Önlenmesi Birleşik Bilimsel Sempozyumu IV, Ankara 26 Nisan 2000; 1-5.
3. Wenzel RP. Communicable disease In: Section II: Disease spread by food and water. In: Public Health & Preventive Medicine (Ed: Wallace RB) Appleton & Lange Stamford, Connecticut 1998; 237-262.
4. Wenzel RP. The economic of nosocomial infections. J Hosp Infect 1995; 31: 79-87.
5. Nensiel RO, White GL, Aikens T. Cincical alert: handwashing-a century of evidence ignored. Clinician Reviews 1997; 7(1): 55-58.
6. Stanton BF, Clemens JD. An educational intervention for altering water-sanitasyon behaviours to reduce childhood diarrhea in urban Bangladesh. Am J Epid 1987; 125(2): 292-301.
7. Katme AJ. Handwashing Liaison Group. Hand washing. BMJ 1999; 318: 686.
8. Bostancı M, Hastürk NA. Bilecik merkez ilçe ilkokul öğretmenlerinin sağlık bilgileri. I Ulusal Halk Sağlığı Kongresi Özet Kitabı: 18.
9. Oteri T, Ekanem EE. Food hygiene behaviour among hospital food handlers. Public Health 1989; 103: 153-159.
10. Doğan F. Farklı sosyo-ekonomik düzeyindeki ilkokul çocuklarında el kirliliği araştırması. Ege Tıp Dergisi 1991; 30(2): 264-266.